

- ¹ *Ляхоцький В.П.* Показчик архівних документів та матеріалів про життя та діяльність Івана Огієнка. - К., 1997.
- ² *Тіменюк З.* Бібліографія творів митрополита Іларіона (Огієнка). 1907-1970 // Огієнківські читання. - К., 1997. - С.120-198.
- ³ *Огієнко І.І.* Моє життя: Автобіографічна хронологічна канва // Наша культура. - 1935. - Кн.7. - С. 444, 447.
- ⁴ Там само. - С.446.
- ⁵ Сельській вестникъ. - 1897. - №22. - 1 июня. - С.301.
- ⁶ Семинарий русской филологии при императорском университете св.Владимира под руководством проф. В.Н.Перетца. - Киев, 1912. - С.28-33.
- ⁷ ІР НБУВ, ф.78, од. зб. 2134/1-2.
- ⁸ *Тимошик М.* Невідомий Іван Огієнко: за матеріалами колишніх спецфондів львівських архівів // Велетень науки: Матеріали всеукр. наук.-педаг. читань, присвячених вивченню спадщини Івана Огієнка. - К., 1996. - С. 211-219.
- ⁹ *Тимошик М.* Голгофа Івана Огієнка. - К., 1997. - С.196-197.
- ¹⁰ Духовна бесіда. - 1925. - Ч.23. - 10 груд. - С.8.
- ¹¹ Там само. - Ч.22. - 25 листоп. - С.8.
- ¹² Там само.
- ¹³ ІР НБУВ, ф.78, од.зб.1623.
- ¹⁴ Семинарий русской филологии академика В.Н.Перетца: участники семинария - своему руководителю. - Л., 1929. - С.45-47.
- ¹⁵ Там само. - С.47.
- ¹⁶ *Тимошик М.* Голгофа Івана Огієнка. - С.195.
- ¹⁷ Центральний державний історичний архів (м.Львів), ф. 309, спр. 389, арк. 28-57.
- ¹⁸ Науковий збірник в 30 річницю наукової праці професора, доктора Івана Огієнка. - Варшава, 1937. - С.13-33.
- ¹⁹ Хроніка наукового товариства імені Шевченка у Львові за роки 1923-1925. - Ч. 67-68. - Львів, 1926. - С.3-4; Ч. 69-70. - Львів, 1930. - С.79-80.
- ²⁰ *Ляхоцький В.П.* О.Нестеренко та І.Огієнко: до проблеми вивчення кола спілкування митрополита Іларіона // Велетень науки: Наук. зб. - Вип.2. - К., 1997. - С.72-77.
- ²¹ *Нестеренко О.* Митрополит Іларіон - служитель Богові й народам: Біографічна монографія. - Вінніпег, 1958. - 150 с.
- ²² Там само. - С.94.
- ²³ Там само. - С. 33-34, 45-47, 93-95, 102-104, 106, 124-126.
- ²⁴ Там само. - С. 124-125.
- ²⁵ *Мулик-Луцик Ю.* Наукова праця митрополита Іларіона // Ювілейна книга на пошану Митрополита Іларіона. - Вінніпег, 1958. - С.92.
- ²⁶ Жалобна книга в пам'ять Митрополита Іларіона. - Вінніпег, 1973. - С. 19-68.
- ²⁷ Іван Огієнко (незабутні імена): Тези доповідей Всеукр. наук. конф., присвяченої 110-річчю від дня народження професора Івана Огієнка (26-27 травня 1992 р.): У 2 ч. - Львів, 1992. - С. 203-249.
- ²⁸ *Ковальський М.* Персональна справа Івана Огієнка в архіві нових актів у Варшаві // Укр. історик. - 1995. - Ч. 1-4 (124-127). - С. 259-267.

Любов Пинда

Серійні господарсько-кооперативні видання Галичини (1900-1939)*

Основний книжковий масив українських господарсько-кооперативних видань Галичини перших чотирьох десятиліть ХХ ст. становили серійні видання просвітницьких, господарських, кооперативних товариств, окремих осіб. Це «Господарська бібліотека» (1908-1914) - товариства «Просвіта»; «Економічна бібліотека» (1905-1912) - К.Паньківського; «Бібліотека «Сільського господаря» (1909-1944) - товариства «Сільський господар»; «Видавництво краєвого молочарського союзу «Маслосоюз» (1908-1939) - «Маслосоюзу»; «Кооперативна бібліотека» (1923-1938) - Ревізійний союз українських кооперативів (РСУК) та «Бібліотека Ревізійного союзу українських кооперативів» (1926-1939) - РСУК.

Задум випуску цих шести серій був продиктований відсутністю в краї української господарсько-кооперативної літератури та потребою піднести господарську культуру села друкованим словом. Задоволення такої потреби галицьких хліборобів і кооператорів, окрім господарсько-кооперативних часописів, було покладене на відповідні серійні видання.

Серійний спосіб випуску сільськогосподарських (с.г.) та кооперативних книг, до якого вдалися просвітницькі, господарські, кооперативні товариства та окремі особи, виявився на той час найдоступнішим для читачів і вигідним для видавництва.

Серії були спрямовані на підвищення освітнього і фахового рівня хліборобів та кооператорів. У них дава-

лися фахові поради, вказівки, інструкції, висвітлювався передовий європейський господарсько-кооперативний досвід. Їх аналіз дає можливість простежити історію господарсько-кооперативного руху Галичини протягом перших десятиліть ХХ ст., який характеризувався збільшенням друкованої продукції з цього напрямку.

Перші спроби пропаганди української господарської діяльності належать товариству «Просвіта» (1868), яке після зміни статуту (1891) проголосило себе про-

* Остання стаття, прорецензована д.і.н. Іваном Шовкоплясом.

© Пинда Любов Арсеніана, Київ, 1997

світньо-економічною організацією. Їй належить ініціатива заснування при читальнях рільничо-господарських спілок, позичкових кас, шпихлірів (зернохосвищ).

Чимало уваги висвітленню господарських питань краю, проблемам пропаганди с.г. видань приділяли періодичні видання товариства, а саме: «Читальня», «Письмо з «Просвіти», «Просвітні листки», щорічні ілюстровані календарі.

Галицький просвітителю Д.Бачинський відзначав: «Нашому селянину, як ніколи, потрібна вузька професійна книжка, потрібна проста й зрозуміла порада з сільського господарства, що, на жаль, в останній час не зроблено. Попит на спеціальну книжку, безумовно, великий». До 1908 р. «Просвіта» видала 344 книги, з них 80 - із сільськогосподарської тематики.

Серед її восьми книжкових серій виділимо, насамперед, «Господарську бібліотеку». Сюди ввійшло вісім книг, де популярно викладено основи хліборобських знань. П'ять із них були перекладами з іноземних видань, адже українські наукові с.г. кадри Галичини до першої світової війни були не дуже чисельні.

Перша книжка серії - «Взірцевий господар, або практичні вказівки, що, як і коли робити в сільському господарстві» (1908, переклад польського видання К.Мічинського) - давала практичні поради господарям за порами року і розписувала порядок виконання щомісячних с.г. робіт. Не менш цікавими були й книги А.Куровського і В.Табо «Плекане дерев і корчів овочевих» (1908) та М.Михалевича «Пасіка, або наука про те, що коли робити, щоби пасіка все добре велася» (перевидавалася чотири рази - 1877, 1897, 1900, 1910).

Деякі праці підготовлено на основі досліджень прикладного характеру. Так, у 1911 р. «Господарська бібліотека» під п'ятим числом видає книжку С.Кузика «Рільничі досвіди і проби, роблені заходом товариства «Просвіта» у Львові на селянських господарствах в літах 1908-1910». Вихід такої роботи свідчив, що товариство працювало не тільки словом, а й ділом над ліквідацією економічної та фахової безграмотності українських селян, поліпшенням методів їхнього господарювання.

Майже всі книжки супроводжує бібліографічний матеріал. Так, у першому числі серії вміщено алфавітно-предметний покажчик змісту видання, друге число подає книготорговий цінник господарсько-економічної літератури (22 поз.) «Просвіти», п'яте - включає алфавітний покажчик районів та місцевостей проведення досліджень, перелік осіб, які вмістили свої звіти.

З 1909 р. розповсюдження хліборобських знань шляхом випуску популярних с.г. видань від «Просвіти» перебрало крайове товариство «Сільський господар», яке до першої світової війни встигло розгорнути широку фахову та видавничу діяльність, фінансовану австрійським урядом. Ініціатором видання «Бібліотеки «Сільського господаря» (1910-1944)» і автором першої книги «Найближчі задачі Краєвого товариства господарського «Сільський господар» (1910) був президент товариства Є.Олесницький.

У 1910 р. вийшло п'ять книжок серії, три з яких - відбитки більших за обсягом і актуальніших за змістом статей з періодичного видання товариства «Господарський часопис». Аналіз структури серії показав, що вона формувалась не за підготовленою наперед схемою, а спонукалась розвитком сільського господарства регіо-

ну, практичними потребами хліборобів і можливостями популяризації с.г. знань. Книжки відображали розвиток усіх галузей сільського господарства Галичини.

Організовувала випуск книжок Видавнича комісія головного відділу товариства, яка відбирала матеріали, редагувала рукописи, доглядала за технікою друку. У 1910 р. її очолював Є.Олесницький, а від травня 1911 р. - інженер А.Корнелля. Він намагався включати в серію більше практичних порад щодо раціонального ведення с.г. робіт.

Рукопис перевірявся референтом секції товариства на актуальність і затверджувався дирекцією. Праця виходила під черговим числом «Бібліотеки «Сільського господаря». При ознайомленні з книжками серії через книготоргові бібліографічні списки, у яких систематизація видань проводилася за галузевим принципом, присвоєна видавництвом нумерація книжок зберігалася.

Цілісність структури серії нелегко досягнути без систематизації видань. До першої світової війни комісія випустила 30 книжок - в основному популярні брошури з організації рільництва, тваринництва, збуту с.г. продукції, написані у формі інструкцій, вказівок, практичних порад.

Книжки продовжували виходити й у воєнну добу і зміст їх відповідав потребам часу. Це «Військові причинки», «Практичний poradnik для виселенців» та ін.

У 1919-1924 серії не випускалися. Діяльність товариства відновилася тільки у 1928 р., проте без видавничої комісії. Очолювали видання тогочасні директори товариства. Значно активізувалася видавнича діяльність за Є.Храпливого. З його ініціативи з 1928 р. у склад серії входять щорічні ілюстровані календарі «Сільський господар», які користувалися незмінним попитом. Статті в них подавалися в науково-популярній формі й охоплювали всі галузі сільського господарства.

Є.Храпливий редагував перший календар (1928), П.Дубрівний - у 1931-1932 рр., М.Боровський - у 1934-1935 рр., А.Романенко - з 1936 по 1939.

З 1930 р. товариство очолювала колективна дирекція, яка й відповідала за видання книжок.

Підрахунки книжок серії за с.г. галузями показують широту тематичного діапазону «Бібліотеки «Сільського господаря». Було випущено близько 180 назв, з яких: пасічництво - 11; садівництво та городництво - 16; Хліборобський вишкіл молоді (ХВМ) - 4; тваринництво - 13; організаційні - 4; шовківництво - 1; годівля домашньої птиці та кролів - 10; рибальство - 1; меліорація - 1; комасація - 4; хліборобство - 26; ветеринарія - 8; інших - 14; календарів - 13.

Як видно з покажчика серії, в написанні книжок було задіяно понад 60 авторів - кращих фахівців і організаторів сільського господарства Галичини. Серед них: Є.Храпливий, М.Боровський, Ю.Павликовський, М.Холевчук, А.Романенко, В.Доманицький.

Книжки серії були корисні хліборобам, але розходилися не дуже активно, бо освічених господарів було обмаль. Видання доводилося переоцінювати, дирекція зобов'язувала кожну філію і гурток товариства «Сільський господар» поширювати їх.

Краще розкуповувалася література 16 травня, в День Свободи Галичини (річниця ліквідації панщини), а також у жовтні, коли товариство організувало місячник дешевої книжки.

Негативно на поширенні видань позначилася безсистемна реклама. Перевага віддавалася книготорговим цінникам, які супроводжували незначну частину (20%) видань серії.

Рекомендаційна прикнижкова бібліографія була тільки у виданнях, присвячених Хліборобському вишколу молоді.

Грунтовністю відзначалися підрядкові бібліографічні посилання у монографічній праці Є.Храпливого «Плекання рогатої худоби у Східній Галичині 1880-1930». Проаналізувавши розвиток тваринництва в Галичині за 50 років, автор своїми посиланнями (переважно на німецькі та польські видання) зумів дати повне уявлення про літературні джерела з даної теми.

Відносно допоміжних показників (кількість яких була мінімальною) у книгах, то залежно від змісту й призначення, обсягу чи характеру видання вони були предметними, систематичними або іменними.

Крім товариства «Сільський господар», яке працювало над піднесенням господарської культури галицького села, заслуговує на увагу діяльність Крайового господарсько-молочарського союзу (згодом «Маслосоюз»), заснованого у 1907 р. при філії товариства «Просвіта» в Стрию.

З 1908 р. започатковано серію «Видавництво краювого молочарського союзу «Маслосоюз». Охоплювала вона тільки фахові навчально-інструктивні й популярні видання, які виходили накладом «Маслосоюзу» до 1939 р.

Побудова серії, відбір книг, склад авторів видань були продиктовані потребою донести інструктивно-навчальні матеріали до працівників. Серію складають видання, спільні за функціональним і читацьким призначенням.

Можливо, у «Видавництві...» були роки «застою», бо довготривалі пошуки чергових чисел, що вийшли від 1912 по 1928 рр., не принесли втішних результатів.

Після війни «Маслосоюз» зміг відновити роботу тільки з 1924 р. Свою продукцію він експортував у країни Західної Європи, тому у виданнях серії приділялась увага проблемам дотримання європейської технології виготовлення масла, контролю молока. Професор К. Михайлюк на основі довголітньої практики підготував підручник для майстрів-молочарів «Техніка кооперативного молочарства».

Навчальний матеріал читач знайде в книзі А.Мудрика «Кооперативний катехизм». Начерк про кооперацію як іспитовий матеріал для практикантів «Маслосоюзу» побудований у формі питань та відповідей і дає короткий огляд відомостей про кооперацію, про її організаційні форми, фахові центри.

У книгах серії «Маслосоюзу» відсутні бібліографічні матеріали. Лише в окремих числах були книготоргові цінники та книговидавничі реклама товариства «Сільський господар». Ніякої програмної передмови, з якої можна було б дізнатися про завдання серії, ні в першій, ні в наступних книгах не виявлено.

При вивченні історії господарської кооперації важливим джерелом бібліографічної інформації є перші українські книги «Кооперативної бібліотеки». Під такою назвою РСУК видав (1923-1938) серію популярних брошур під гаслом «книжечка для всіх». Їх автором та редактором був відомий кооператор, ревізор РСУК А.Гаврилко. У Галичині він перший в українській пресі

почав писати статті на кооперативні теми, був редактором «Господарсько-кооперативного часопису» (1922-1927).

Мета брошур серії зводилася до пояснення основних організаційно-правових положень, пропаганди досвіду, агітації за широку участь мас у кооперативному русі. Популярний стиль викладу матеріалу розраховувався на людей, які працювали в кооперації і цікавилися її розвитком.

Щодо змісту видань, то більшість з них мали повчальний, настановчий характер, виховуючи у кооператорів морально-правові канони. Приміром, «Підстави кооперації» та «З чим бореться у нас кооперація».

Схвальний відгук на «Кооперативну бібліотеку» вмістив часопис «Народна просвіта» (1924, ч.2), де зазначалося, що книги серії «розбудять нашу думку і з'єднають наш нарід на економічному ґрунті і тим причиняться до виходу нас на кращі шляхи».

Бібліографічна інформація у виданнях «Кооперативної бібліотеки» була мінімальною. Безсистемно подані поодинокі повідомлення про передплату на господарсько-кооперативні часописи Галичини. Довідкового апарату книжечки не мали, оскільки не претендували на науковість.

У 1905 р. К.Паньківський* власним коштом почав видавати серію книг під назвою «Економічна бібліотека». Усі видання серії (1905-1912), присвячувалися питанням кооперації, в якій видавець вбачав не лише форму господарського розвитку, а й школу морального виховання: «При допомозі добровільних кооперативних спілок можна цілком перемінити як людей, так і світ».

Характерним для видань серії було прагнення діячів галицької кооперації та авторів книг - І.Петрушевича, А.Корнелля, С.Кузика, А. Жука, К.Левицького - розповісти про меліоративні, господарські, молочарські спілки на Галичині, зацікавити людей ідеєю спільництва, прищепити засади спілкової праці.

Більшість книг супроводжується прикнижковою бібліографією. Найбагатша - у книзі С.Кузика «Про кооперацію, її теорію і значення для нас» (202 назви книг та 22 часописи) не тільки давала уявлення про використані авторами літературні джерела, а й служила для поглибленого вивчення питань кооперації. У цій бібліографії вперше в Галичині відображені праці зарубіжних авторів німецькою, французькою і польською мовами. А от кількість вітчизняних видань незначна. Частина описів не мала вихідних даних.

У книзі А.Ільченка (А.Жука) «Про заснування спілок. З показником літератури про кооперацію» (Львів, 1910) висвітлено шляхи поширення ідей кооперації. Для ознайомлення її ініціаторів з думкою заснування і

* Закінчив школу й гімназію в Перемишлі. У 1880-1883 рр. навчався в Академії землеробства у Відні. За освітою агроном, за політичними переконаннями - активний народовець, Паньківський багато робив у плані видання та популяризації української друкованої продукції Галичини. У різний час був членом правління товариств «Руська бесіда», «Просвіта», «Руське товариство педагогічне», виконуючи обов'язки директора канцелярії, бібліотекаря. Видавав власним коштом газети «Батьківщина» (1897), «Зеркало» (1891-1893). Йому належить ініціатива видання таких серій, як «Бібліотека Батьківщини» (1892-1896), «Дрібна бібліотека» (1892-1897), «Бібліотека Зеркало», у яких окремими випусками вийшли твори Б.Грінченка, Є.Гребінки, Негребецького.

практичного ведення господарсько-кооперативних спілок автор підготував бібліографічний покажчик літератури, де зареєстровано 50 видань українських книг і періодики з питань кооперації, опублікованих від кінця XIX ст. до 1910 р. у Львові та Чернівцях. Дотримано тематичний розподіл матеріалу, систематизований у 15 розділах. Кожна частина покажчика, що включала повний бібліографічний опис, супроводжувалась анотацією довідкового характеру чи оцінкою книги автором. Своім покажчиком А.Жук прагнув продемонструвати життєздатність української кооперації краю, підкреслити зростання кооперативної літератури.

Паралельно з організацією с.г. товариств у 90-х роках XIX ст. в Галичині заснуються українські господарсько-кооперативні установи.

Історія українського кооперативного руху краю бере початок від 1883 р. із заснуванням «Народної торгівлі», яка згодом стала центром його споживчої кооперації. Проте значного розвитку с.г. кооперація змогла набути тільки в 20 - 30-х роках XX ст. Вона охоплювала різні боки господарського життя галицького села: кредитування і споживання, заготівлю і збут, переробку й експорт, намагалася захистити економічні й соціальні права селян.

Очоловав організаційно-ревізійну роботу кооперації РСУК (1904), в обов'язок якого входило кооперативне навчання, підготовка й видання відповідної літератури, що, в свою чергу, зумовлювало необхідність її систематизації та популяризації.

Зв'язок теорії з практикою викликав появу серії книг, розрахованих, з одного боку, на підготовленого фахівця, який працював у кооперативних установах, з другого - на масового читача, не байдужого до проблем справи. Серія «Бібліотека Ревізійного союзу українських кооператив» (1926-1939) стала одним зі шляхів поширення досвіду роботи української кооперації.

Було видано 80 книг, об'єднаних спільною тематикою. Структура продумана і являє собою збірку науково-популярних матеріалів, де висвітлювалася діяльність РСУК, «Центросоюзу», «Центробанку», «Народної торгівлі», кооперативних з'їздів та зборів, фахових підручників для кооперативних курсів самоосвіти, популяр-

но-пропагандистської літератури, до якої можна віднести художні твори з кооперативних тем К.Малицької, І.Керпицького, А.Косовського. І підручники, і наукова література відзначалися багатими статистичними матеріалами й цікавими теоретичними висновками.

Переклади кооперативних видань зарубіжних дослідників Д.Ресселя, Ш.Жіда, що увійшли до серії, дають можливість ознайомитися з досягненнями світової думки в цій галузі.

Популярності серії сприяло те, що її редагував відомий учений К.Коберський. До «Бібліотеки РСУК» увійшло сім його книг, зокрема «Кооперативний буквар» (1928) з багатою бібліографією (80 назв), рекомендованою для кооперативного навчання.

Крім К.Коберського, авторами більшості книг серії були активні громадські діячі Галичини, керівники центральних кооперативних установ, теоретики й практики кооперативного процесу Ю.Павликовський, Й.Раківський, І.Витанович, О.Луцький.

Бібліографічні списки, що подавалися у деяких книгах серії, мали книготорговий характер. У повнішому вигляді (70 назв) книготорговий цінник видань вміщено у книзі Ю.Танчаковського «Як зберігати товари у споживчій крамниці» [ч. 61], де вказувалась книгарня, в якій можна було придбати рекомендовану на продаж літературу. Проте більшість книготорговельних списків було складено незадовільно: при описі книжок не наводилися підзаголовкові дані, відомості про час видання і кількість сторінок, не розкривався зміст видань. Найбагатшу прикнижкову бібліографію у вигляді рекомендаційного списку мало видання «Кооперативна пропаторка», де подано список кооперативної літератури під назвою «Лектура для пропаторки» (40 назв), систематизувалась у семи розділах теорія, історія, ідеологія кооперації, організація, кредитова кооперація, крамарство, жінка і кооперація.

Бібліографічні описи в прикнижковій бібліографії «Бібліотеки РСУК» містили корисні відомості про місцезнаходження видань, про існування різних примірників. Часто бібліографію доповнювали статистичні таблиці про кількість видань, випущених друкарнями в Галичині.

Янна Чепуренко

Закон про обов'язковий примірник і національна бібліографія: досвід роботи

Закон про обов'язковий примірник є реальною базою функціонування системи національної бібліографії (НБ). Від стану законодавчого забезпечення системи обов'язкового примірника (ОП) залежить розвиток і функціонування в країні НБ. Тому першим кроком на шляху створення чи вдосконалення вже існуючої системи НБ лежить розробка і прийняття закону про ОП. Чітке визначення в законодавстві депозитаріїв обов'язкових примірників та їх ролі в системі НБ, видового складу депонованих документів забезпечить повноту відображення в бібліографічних покажчиках національних інформаційних потоків.